

15/2008

Hyväksytty ja kielletty aviollinen väkivalta 1600-luvun loppupuolen itäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä

FM Hanna Kietäväinen-Sirén

Johdanto

Naisiin kohdistuva väkivalta on kulttuurisia merkityksiä sisältävää toimintaa. Se on perinteisiin, tapoihin ja sukupuolten välisiä suhteita koskeviin uskomuksiin ja käytäntöihin liittyvä sosiaalisen ja kulttuurisen elämän tuote, joka on läsnä myös nyky-yhteiskunnassa. (Blok 2001, 103–104; Husso 1994, 130–131.) [1] Tästä väkivallan kulttuurisesta luonteesta huolimatta helposti oletetaan, että varhaismodernina aikana vaimojen pahoinpitely olisi ollut kaikilta osin täysin itsestään selvää ja hyväksyttyä, koska miehillä oli lakiinkin kirjattu oikeus kurittaa puolisoaan. Näin ei kuitenkaan ollut.

Tämä artikkeli käsittelee miesten vaimoihinsa kohdistamaa väkivaltaa itäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä [2] 1600-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Artikkelissa vastaan kysymykseen siitä, miten 1600-luvun yhteisö suhtautui avioliitoissa esiintyvään väkivaltaan ja oliko tässä suhtautumisessa sukupuolieroja. Millaista väkivaltaa pidettiin hyväksyttävänä ja millaista ei, sekä milloin ja miten yhteisö puuttui aviopuolisoiden väleihin? Näiden kysymysten perusteella vastaan myös siihen, mitä suhtautuminen väkivaltaan kertoo vaimon asemasta ja sukupuolten välisestä suhteesta. Väkivallan historiallisia muutoksia pohdittaessa lähtökohtana on sen määrittelyn kulttuurisidonnaisuus (esim. Butler 2007, 2-3). Mikä nykyisin nähdään moraalisesti tuomittavaksi parisuhde-, perhe- tai naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi, saattoi 1600-luvun ihmiselle olla hyväksyttävää kurittamista. Aikalaiset eivät itse juurikaan käyttäneet termejä väkivalta tai väkivaltainen ristiriidoista käräjöidessään. Sen sijaan käytettiin konkreettisempia termejä, kuten lyöminen, hakkaaminen, kuritus ja pahoinpitely. Tässä artikkelissa käytetty termi aviollinen väkivalta viittaa kaikkeen fyysiseen kajoamiseen aviopuolisoiden kesken riippumatta siitä, oliko teko aikalaisnäkökulmasta oikeutettu vai ei. Sitä ei voi suoraan samaistaa nykyiseen avioliitoissa esiintyvään väkivaltaan, vaikka niillä joitain ulkonaisia yhtäläisyyksiä onkin.

Aineistoni muodostuu Viipurin ja Savonlinnan läänin eteläisen osan sekä Käkisalmen läänin kihlakunnanoikeuksien puhtaaksikirjoitetuista tuomiokirjoista, jotka olen etsinyt tuomiokirjakortiston avulla. Tapauksia on vuosilta 1641–1698 yhteensä 29 kappaletta. [3] Tuomiokirjat tarjoavat näkymän 1600-luvun ihmisen arkipäivään, sillä käräjille tultiin käsittelemään kaikenlaisia asioita talonostoista testamentteihin ja avioiridoista salavuoteuksiin. Niiden kattavuudessa on ajallisia ja sisällöllisiä aukkoja, eikä niitä myöskään tule lähestyä rahvaan ihmisen autenttisenä puheena. Tutkijan on huomioitava todistajanlausuntojen oikeudellinen konteksti sekä esivallan edustajien rooli näiden lausumien välittäjänä nykytutkijalle. Silti tuomiokirjat tarjoavat väylän rahvaan ihmisen maailmankuvaan ja arvoihin. Vaikka tapausten valikoitumisen ja epätasaisen säilymisen takia mitään tarkkoja määrällisiä arvioita aviollisesta väkivallasta ei tuomiokirjojen perusteella voida tehdä, niihin tallennettuja yksittäisten ihmisten elämän tapauksia tutkimalla voidaan selvittää aikanaan yleisesti jaettuja näkemyksiä avioelämästä ja puolisoitten välisestä suhteesta.

1600-luvulla voimassa olleen keskiaikaisen Kristofferin maanlain tahtohaavain sakon kaaren [4] mukaan Jumala oli antanut vaimon miehelle avuksi ja alamaiseksi, ei orjaksi tai astinlaudaksi. Se antoi miehelle oikeuden kohtuullisesti rankaista vaimoan tämän rikoksesta, mutta vaimon lyöminen mustelmille tai raajarikoksi vainosta, pahuudesta, juopuneisuudesta tai toisten naisten takia oli kriminalisoitu ja siitä tuli tuomita kaksinkertaiset sakot tavalliseen miesten väliseen pahoinpitelyyn verrattuna. (Sweriges Rijkes Lands Lag 1726, Saramaal medh Wilia XIX., 792-793. Ks. myös Lennartsson 1999, 250–251; Liliequist 2002, 81, 84–85.) Vaikka laki siis erotteli sallitun ja kielletyn väkivallan, se ei suoraan nimennyt hyväksyttävän väkivallan muotoja tai fyysisen rankaisun ansaitsevia rikkomuksia. [4] Murhasta ja puolison taposta maanlaki määräsi kuolemanrangaistuksen. Puolison – kuten muunkin perheenjäsenen – tappo nähtiin tavallista tappoa raskaammaksi rikokseksi. Maanlakiin vuonna 1608 liitetyt osat Mooseksen laista määräisivät kuolemanrangaistuksen kaikista tahallisista tapoista puolisoita erottelematta. (Sweriges Rijkes Lands Lag 1726, Höghmålis Balkar I.-II., 723–725; Appendix III., 851–852.) Mies voitiin katsoa syylliseksi vaimonsa tappoon myös silloin, jos vaimo kuoli vuoden ja päivän sisällä pahoinpitelystä (Sweriges Rijkes Lands Lag 1726, Saramaal medh Wilia XVI., 790–791).

Vuoden 1571 kirkkojärjestyksen ja sen korvanneen vuoden 1686 kirkkolain ihanteena oli puolisoitten välinen rakkaus ja sovinto. Kumpikaan ei käsitellyt erikseen puolisoitten välistä väkivaltaa, joskin kirkkolaki mainitsi puolisoitten välisen ”vihan, vainon ja mielenkarvauuden” jatkuvan epäsovun syinä. Tällaisessa tapauksessa paikallisen papin tuli selvittää eripurien syy ja sovittaa osapuolten välillä. Jos paikallisen papin, tuomiokapitulin tai maallisen oikeuden varoitukset ja tuomiot eivät auttaneet, saatettiin pariskunnalle myöntää määräaikainen asumusero. Riitaisuus ja väkivalta eivät kuitenkaan kelvanneet perusteeksi avioerolle, eikä niille määritelty mitään tiettyjä sanktioita. (Kirko-laki ja Ordningi 1986 [1687], XVI., § II, XI, 62–63, 67–68; Laurentius Petris Kyrkoordning av år 1571 1932, 124–127.)

1600-luvun kihlakunnanoikeuksissa sovellettiin legaalista todisteluteoriaa, jossa suurin painoarvo annettiin syytetyn tunnustukselle ja tämän jälkeen todistajanlausunnoille. Näitä täydensivät aihetodisteet, jotka yksin eivät riittäneet

langettavaan tuomioon. (Koskivirta 2001, 103.) Todistajilla oli hyvin merkittävä rooli oikeudenkäynneissä, sillä oikeuden käsitys tapahtumien kulusta rakentui enimmäkseen todistajien kertomusten pohjalta. Todistusten avulla syytettyjä myös painostettiin tunnustukseen. Yhteisön mielipiteen esiintuomisessa keskeisin asema oli lautakunnalla. Koska kihlakunnantuomarit, saati sitten etäinen

hovioikeus, eivät aina tunteneet paikallistason olosuhteita tai tapoja, lautakunnalla oli merkittävä rooli syyllisyyskysymyksen ratkaisussa paikallisen asiantuntemuksensa ansiosta (Matikainen 2002, 121–122, 136).

Väkivallan sukupuolittuminen

Vuonna 1641 Niilo Niilonpoika Javanainen haki kihlakunnankäräjillä avioeroa vaimostaan Siiri Matintyttärestä, koska tämä oli hylännyt aviomiehensä. Todisteena Siirin kelvottomuudesta vaimoksi Niilo kertoi tämän jo pari viikkoa häiden jälkeen alkaneen vihata häntä niin paljon, että oli uhannut lyödä häntä veitsellä. Siiri piti jopa nukkuessaankin veistä tyynynsä alla. (Kihlakunnanoikeus Ruokolahti 26.11.1641:80, Kansallisarkisto.) Siiri Matintytär oli poikkeuksellinen vaimo, sillä hän on aineistoni ainoa aviomiestään väkivallalla uhannut nainen. Ainakin uudenajan alusta asti väkivalta onkin ollut ennen muuta miesten harjoittamaa ja etupäässä miehiin kohdistuvaa. Tyypillistä sille on ollut myös naisten suurempi osuus uhreissa kuin tekijöissä. (Matikainen 2002, 40; Ylikangas 1988, 137.)

Naiset pidättäytyivät miehensä väkivaltaisesta vastustamisesta kuritustilanteissa. Jos kuritus vaimon näkökulmasta oli hyväksyttävää hänen syyllistyttyään johonkin rikkomukseen, vastustukseen ei ollut syytä. Myös fyysisesti vahvemman aviomiehen vastustaminen saattoi olla vaikeaa, vaikka 1600-luvun nainen ei raskaaseen työhön tottuneena luultavasti ollut voimiltaan erityisen heikko. Vastustaminen saattoi lisäksi provosoida miestä vielä suurempaan väkivaltaan. Ehkä merkittävin tekijä aviollisen väkivallan sukupuolittuneisuudessa oli kuitenkin puolisoitten välinen hierarkia – siitä huolimatta, ettei miehen ylemmyys ollut kaikissa suhteissa täysin kyseenalaistamatonta. Naiset eivät hierarkiaa noudattaen yleisesti harjoittaneet suoraa väkivaltaa puolisoitaan kohtaan. Koska muissa yhteyksissä vaimojen on todettu käyttäneen ristiriitatilanteissa väkivaltaa aviomiehiään kohtaan (esim. Roper 1989, 188-190), on todennäköistä, että väkivaltaisista tai sillä uhkailevista vaimoista esiintyi enemmän kuin aineistoni perusteella voisi olettaa. Aviomiehet kuitenkin luultavasti mahdollisuuksien mukaan pitivät tällaiset tapaukset kotitalouden sisäisinä, sillä naisen suorittama pahoinpitely oli miehelle hyvin nöyryyttävä kääntäessään hierarkiat ylösalaisin.

Keskinäisissä kiistoissaan naiset eivät epäröineet turvautua väkivaltaan (esim. KO Pyhtää ja Lapinjärvi 10.–1.1690:21v-, KA). Lisäksi naisetkin saattoivat käyttää väkivaltaa vanhempiaan tai appivanhempiaan kohtaan. Hierarkioita ei aina noudatettu sukupolvienkaan välillä. (Esim. KO Luumäki, Mäntyharju ja Valkeala 30.–31.10.1693:43-v, KA.) Naisen väkivaltaisuus voitiin liittää hyvän vaimon ja emännän ihanteen vastaiseen juopotteluun (Mennander 1998 [1699], 91–93). Naisten

väkivaltaisuus myös nähtiin miesten väkivaltaisuutta helpommin merkiksi psyykkisestä sairaudesta eikä niinkään rikollisena toimintana (Riving 2005, 104).

Naisten osuus sekä väkivallan harjoittajista että sen kohteista alkoi pudota vähitellen 1500-luvulta lähtien, mikä voidaan tulkita osoitukseksi tietynlaisen roolijaon vahvistumisesta (Ylikangas 1988, 137). Aggression muotoja säätelevätkin kulttuurisesti määritellyt sukupuoliroolit. Länsimaissa suoraa, hyökkäävää aggressiota ei ole pidetty naisille sopivana, ja näin naisille ominaisimmat aggression muodot ovat muokkautuneet epäsuoriksi. (Lagerspetz 1998, esim. 46, 57, 60–61, 274–277; Ylikangas 1976, 137–138.) Miesten välinen konfliktien ratkaisu suoran väkivallan avulla taas oli osa miehistä kulttuuria ja kunniaa. Toisen taistelutaitoja testaamalla voitiin koetella myös toisen miehisyyttä. (Lövkrona 2001, 136; Spierenburg 1999, 141.) Maskuliinisuuden hierarkian tuottamiseen ja väkivallankäyttöön kytkevässä yhteiskunnissa – jollaiseksi myös 1600-luvun patriarkaalinen kulttuuri voidaan katsoa – väkivallanteoista saattaakin joillekin miehille muodostua keskeinen maskuliinisuuden osoittamisen tapa (Keskinen 2005, 62).

Suvi Keskisen tulkinnan mukaan maskuliinista identiteettiä voidaan tuottaa väkivalloin sukupuolen mukaisen hierarkkisen järjestyksen palauttamisella ja ylläpitämisellä. Naisiin kohdistuessaan väkivalta ei kuitenkaan ole pelkästään maskuliinisuutta ja auktoriteettia rakentavaa, sillä se on heikommaksi osapuoleksi miellettyyn kohdistuvaa väkivaltaa, eikä tasaveroisten miesten välistä kunniaakasta kamppailua. Näin siihen ryhtymistä voidaan pitää jopa häpeällisenä. Naisiin kohdistuva väkivalta on siis luonteeltaan kaksijakoista: se on sekä toimiva maskuliinisuuden esitys että sitä murentava tapahtuma. Tavallaan väkivallan käyttäminen naiseen on osoitus miehisen hallinnan heikkoudesta, sillä todella vahva valta-asema nojaa itsestään selvään auktoriteettiin ja mahdollisuuksiin saada tahtonsa läpi ilman äärimmäisiä keinoja. (Keskinen 2005, 61, 82. Ks. myös Johansson 2004, 47.)

Vaimojen kurittaminen oikeutettuna väkivaltana

1600-luvun patriarkaalisia ihanteita heijastelleen avioliitto- ja huoneentaulukirjallisuuden mukaan miehen tuli hallita kotitaloutta yksimielisesti vaimonsa kanssa hierarkkisessa vastavuoroisuudessa. Tämä tarkoitti, että miehen tuli neuvoa ja valvoa vaimoan pitkämielisyydellä, ja vaimon taas olla alamainen, mutta myös kantaa vastuuta ja ohjata miestä oikeaan. Kuritusoikeudesta huolimatta miestä varoitettiin väkivallan käytöstä, sillä se ei saanut vaimossa aikaan todellista muutosta. Lähinnä se oli merkki miehen puuttuvasta henkilökohtaisesta auktoriteetista. Pitkämielisyyttä, lempeyttä ja oma esimerkki olivat parhaita keinoja vaimon ohjaamiseen ja opettamiseen. Toisaalta miehen väkivallan käyttö kuitenkin asetettiin vaimon omalle vastuulle. (Liliequist 2001, 93–95; Liliequist 2002, 79–82, 89.) Huonotapaisen vaimon kuului saada ”huutia”, jotta hänen käytöksensä korjaantuisi. Vaimon pahatapaisuus nähtiin seuraukseksi miehen huonosta hallitsemisesta. (Butler 2007, 65; Mennander 1998 [1699], 93.)

Auktoriteetti ja kontrolli olivat miehisiä oikeuksia. Miehisyys oikeuksineen ei kuitenkaan ollut jotakin jokaiselle miehelle annettua ja pysyvää, vaan se täytyi ansaita ja ylläpitää harjoittamalla miehistä järkeä ja voimaa hyväksyttävällä tavalla. (Foyster 1999, 31–32, 207; Liliequist 2002, 76, 79–80; Östman 2001, 69.) Miehisyydeksi ehkä tärkein osa oli itsehillintä, jota kaikenlainen kontrollin puute uhkasi (Hassan Jansson 2002, 54). Tätä kautta miehisyys oli sidoksissa myös fyysisen voiman legitiimiin käyttöön kotitaloudessa: miehen tuli kyetä hallitsemaan vaimoan asianmukaisesti, mutta vaimon liiallinen lyöminen oli merkki itsehillinnän puutteesta ja siten osoitus aviomiehen kyvyttömyydestä isäntänä ja miehenä. Hyvä aviomies tiesi milloin ja kuinka paljon väkivaltaa tuli käyttää. (Butler 2007, 28, 41, 65; Foyster 1999, 31–32, 186–188; Liliequist 2001, 90; Liliequist 2002, 75.)

Hyväksytyt aviollinen väkivalta oli parannukseen ohjaavaa kuritusta, ja siten hyödyllistä ja välttämätöntä väkivaltaa (Liliequist 2001, 90). Kuritus oli osoitus sosiaalisesta ylemmyydestä ja auktoriteetista, kun taas sen kohteeksi joutuminen merkki riippuvaisuudesta ja alistumisesta (Liliequist 1999, 192). Aviopuolisoiden välisen hierarkian mukaan tämä tarkoitti sitä, että mies saattoi kurittaa vaimoan, muttei koskaan toisinpäin. Tästä huolimatta kotitalouden sisällä oli useita erilaisia hierarkioita: vaikka kaikki kotitalouden jäsenet olivat isännän vallan alla, ei vaimo ollut samassa asemassa suhteessa mieheen kuin lapset tai palkolliset, eikä miehen oikeus kurittaa häntä ollut näin ollen yhtä itsestäänselvä ja hyväksytyt. (Andersson 1998, 138.)

Esimerkiksi talollinen Lauri Hartikainen vetosi vaimonsa Anna Mägrättären kuolemansyyntutkinnassa oikeutettuun kuritukseen. Anna oli löydetty lähipellolta kuolleen eräänä talviaamuna vuonna 1688. Vaimon kaukainen sukulainen epäili Laurin aiheuttaneen kuoleman, sillä vainajassa oli merkkejä väkivallasta. Lautakunnan mukaan Anna Mägrätär oli ollut vuosikausia juoppo ja elänyt siitä syystä miehensä kanssa riidoissa Laurin tunnetusti rauhallisesta luonteesta huolimatta. Myös kuolemaa edeltävän päivän Anna oli juopotellut. Lauri itse vakuutti syyttömyyttään ja sanoi ilmiannon syyksi kateuden hänen varallisuuttaan kohtaan. Hän myönsi lyöneensä vaimoan kuolemaa edeltävänä iltana ensin varpupiiskalla, koska vaimo ei juopumukseltaan kyennyt töihinsä. Tämän jälkeen hän oli vetänyt vaimonsa hiuksista maahan, lyönyt köydellä selkään ja vielä raapaissut kasvoihin, koska vaimo ei ollut hänen käskystään huolimatta mennyt saunaan nukkumaan. Jälkimmäisen piiskauksen olivat myös todistajat nähneet. Lautakunta vapautti Laurin yksimielisesti syytteestä ja totesi Annan kuoleman tapaturmaksi. Tuomion yhtenä perusteluna oli se, ettei Lauri ollut ”elänyt pahasti” vaimonsa kanssa. Vaimo sen sijaan oli vuosia jatkuneella juopottelullaan antanut Hartikaiselle aiheen kurittaa häntä. Annan vammat eivät myöskään olleet kuolettavia, eikä kukaan lähimmästä suvusta halunnut syyttää Lauria tapahtuneesta. (KO Liperi 12– 15.3.1688:95-98, KA; KO Liperi 2.-5.3.1691:82v-85v, KA; KO Pielisjärvi ja Liperi 9.-10., 12.–13.10.1691:240v-246, KA; KO Liperi 8.-12.2.1692:137-138v, KA.) Anna oli siis paleltunut pellolle juovuspäissään ilman aviomiehen osallisuutta.

Ristiriidoista huolimatta Anna oli saanut melko vapaasti elää, kuten halusi. Lisäksi hän oli säilyttänyt asemansa emäntänä, toisin sanoen saanut pitää talon avaimet ja tavarat käsissään siitä huolimatta, että Laurin veli Ulasti oli valittanut Annan juovan

tilan viljat krouvissa. Ulastin mielestä ratkaisu ongelmaan oli krouvin sulkeminen, ei Annan rankaiseminen. (KO Liperi 12–15.3.1688:95-98, KA; KO Liperi 2.-5.3.1691:82v-85v, KA; KO Pielisjärvi ja Liperi 9.-10., 12.–13.10.1691:240v-246, KA; KO Liperi 8.-12.2.1692:137-138v, KA.) Tällainen olisi tuskin ollut mahdollista, jos aviomies olisi omistanut täydellisen vallan vaimoonsa. Enemminkin vaikuttaa siltä, että aviomiehen, joka oli haluton kurittamaan vaimonsa tottelevaiseksi, nähtiin olevan vaimon toistuvan huonon käytöksen edessä voimaton.

Annan kurituksella oli ollut ainakin kaksi perheen ulkopuolista silminnäkijää, mies ja nainen, mutta kumpikaan ei ollut puuttunut piiskaukseen. He olivat siis nähneet juopuneen ja tämän vuoksi emännän tehtäviin kykenemättömän vaimon kurituksen oikeutetuksi lautakunnan tapaan. Annan juominen ja sen synnyttämät avio-ongelmat olivat naapuruston tiedossa, samoin Laurin rauhallinen luonne. Rauhallisella tarkoitettiin ilmeisesti sitä, ettei Lauri lyönyt vaimoaan äkkipikaisuudesta tai vihasta, vaan ainoastaan kuritustarkoituksessa. Samaan viittasi maininta, ettei Lauri elänyt pahasti vaimonsa kanssa. Maininnat heijastavat myös aikalaisten tietoisuutta siitä, että pitkään jatkunut väkivaltainen riitely saattoi lopulta johtaa vaimon surmaamiseen. Tätä ei Laurin tapauksessa kuitenkaan ollut syytä epäillä.

Myös talollinen Jorma Matinpoika Pykyn todettiin aiheellisesti kurittaneen vaimoaan Valpuri Olavintytär Keikoista. Valpuri kertoi vuonna 1690 kirkkopahennussyytteensä [6] käsittelyn yhteydessä olleensa suljettuna ehtoolliselta seitsemän vuoden ajan avio-ongelmiensa takia. Hän valitti aviomiehensä jatkuvasta pahoinpitelystä ja siitä, ettei häntä kunnioitettu kotonaan kuten vaimoa olisi kuulunut. Lautakunta sen sijaan totesi Valpurin itse huonolla käytöksellään aiheuttaneen kaikki avio-ongelmat. Ensinnäkin Valpuri epäili miestänsä huoruudesta jokaisen vastaantulevan naisen kanssa. Lisäksi hän oli riitaantunut niin pahasti appivanhempiensa kanssa, että heidän oli pakko muuttaa erilleen pojastaan. Valpuri ei myöskään hoitanut vaimon velvollisuuksiaan kunnolla, minkä vuoksi aviomies joutui itse hankkimaan ateriansa. Jorma Matinpoika myönsi lyöneensä vaimoaan joitakin kertoja pyrkimyksensä pelottaa hänet parannukseen. Kärjäkunta todisti Jorman oleva sävyisä mies, joka ei löisi vaimoaan kuin hyvistä syistä. Tilanne ei ollut kurituksella kuitenkaan parantunut, ja Jorma oli myös toistuvasti yrittänyt saada avioeroa vaimostaan. (KO Uuskirkko, Muolaa ja Kivennapa 25.–27.6.1690:327–330, KA.)

Molemmissa edellä mainituissa tapauksissa tuotiin esiin, ettei sävyisä mies lyönyt vaimoaan kuin aiheesta. Näiden esimerkkien perusteella vaikuttaakin siltä, että miehen väkivaltaisuus vaimoa kohtaan nähtiin osin luonnekysymykseksi. Äkkinäinen luonne yhdistettiin väkivaltaisuuteen, kun taas kuritus tapahtui hallitusti ja välineellisesti. Tämä tarkoitti entistä tukalampaa tilannetta naiselle, jonka väkivaltainen aviomies onnistui piilottamaan taipumuksensa muulta yhteisöltä. Oikeuden näkemykset väkivallan oikeutuksesta ja epäsovun syystä eivät perustuneet vain kärjätapauksissa eriteltyihin yksittäistapauksiin, vaan avioparin koko elämään ja luonteenpiirteisiin, joista lautakunta ja yhteisö todistivat. Näin myös vaimon oma käytös vaikutti siihen, kuinka hänen miehensä väkivaltaan suhtauduttiin. Jos mies tunnettiin rauhalliseksi, täytyi synn väkivaltaan olla vaimossa. Tämän vuoksi myöskään Valpurin valitukseen miehensä toistuvasta väkivallasta ei kiinnitetty lainkaan huomiota, sillä yhteisö piti Valpuria itseään tämän toraisan käytöksen takia

syypäänä avio-ongelmiin. Ehkä Valpuri oli myös menettänyt luotettavuutensa yhteisössä todistamattomilla syytöksillään miehensä huoruudesta. Joka tapauksessa aviomiehen sana painoi tässä tapauksessa vaimon sanaa enemmän: kyse ei ollut toistuvista pahoinpitelyistä vaan muutamista huonotapaisen vaimon kurittamisista.

Kurituksen rajat

Vuonna 1684 Kurkijoen kihlakunnanoikeudessa vedettiin rajaa kurittamisen ja liiallisen pahoinpitelyn välille Simo Matinpoika Litmoisen vaimon Riitta Olavintyttären kuolemansyyntutkinnassa. Simon ja Riitan lyhyeksi jäänyttä kihlausta sekä avioliittoa olivat varjostaneet useat väkivallanteot. Jo kihlusaikana Simo oli lyönyt Riittaa pahasti ja lisäksi löylyttänyt tämän piiskalla kahteen otteeseen Riitan veljen läsnä ollessa. Piiskauksen syyksi Simo sanoi Riitan varastaneen häneltä rahaa, minkä Riitta oli kieltänyt. Pari viikkoa vihkimisen jälkeen Simo oli pahoinpidellyt Riitan uudelleen, minkä jälkeen Riitta oli valittanut kohtelustaan hopmannille. [7] Tälle Riitta oli kertonut Simon lyöneen häntä myös halolla kaksi eri kertaa. Ilmiannon jälkeen Riitta oli peloissaan piilotellut mieheltään krouvissa. Avioituessaan Riitta oli tuore leski ja raskaana edellisestä miehestään. Synnytyksen jälkeen Riitta oli valittanut äidilleen Simon pahoinpidelleen hänet vielä vain pari päivää ennen lapsivuodetta. Lapsi oli syntynyt täysiaikaisena, mutta kuollut muutaman päivän kuluttua. Pian tämän jälkeen myös Riitta oli menehtynyt. Kuollessaan hän oli ollut kauttaaltaan mustelmilla. (KO Kurkijoki 26.–27.3.1684:121v-125, KA.)

Simon mukaan hänen vaimonsa oli juopotellut jatkuvasti krouvissa ja kylällä ja jättänyt tämän vuoksi kotitalouden hoitamatta. Lisäksi vaimo oli varastanut häneltä suuren summan rahaa sekä muuta omaisuutta ja tuhlannut kaiken viemänsä juopotteluun. Simo myönsi näistä syistä kerran ennen vihkimistä ja kaksi kertaa sen jälkeen rankaisseensa häntä piiskauksella, mutta halkoa hän ei myöntänyt käyttäneensä, eikä teolle myöskään ollut todistajia. Simon mielestä vaimon kuoleman olivat aiheuttaneet lapsivuode ja sairaus, jolle oli myös todistajia. Riitta oli sitä paitsi juopotellut jo edellisen aviomiehensä eläessä ja piilotellut tältäkin rangaistuksen pelossa. Lautakunta vapauttikin Simo Litmaisen vaimonsa kuoleman aiheuttamisesta, koska hänellä oli ollut aihetta rankaista tätä juopottelun ja kylillä juoksentelun takia. Rankaisu ei myöskään ollut aiheuttanut Riitalle sairautta tai keskenmenoa, joten hänen katsottiin kuolleen juopottelulla itselleen aiheuttamaansa sairauteen. Simo oli kuitenkin toiminut vastoin maanlain tahtohaavain sakon kaarta lyödessään vaimonsa mustelmille. Pahoinpitelyn sijaan hänen olisi tullut käyttää laillisia keinoja vaimonsa oikaisuun. Simoa sakotettiin vaimonsa vammoista kaksinkertaista sakkoa lautakunnan arvioinnin mukaan. (KO Kurkijoki 26.–27.3.1684:121v-125, KA.)

Tapaus kuvastaa sallitun ja kielletyn väkivallan välisen rajan liukuvuutta. Toisaalta Simolla nähtiin olleen täysi oikeus rankaista vaimoaan, mutta toisaalta hänen väkivaltansa oli mennyt liiallisuuksiin. Tämä on aineistoni ainoa tapaus, jossa mies sai tuomion vaimon pahoinpitelystä maanlain tahtohaavain sakon kaaren mukaan. Laki ei siis ollut erityisen käyttökelpoinen väline – tai vastaavasti siihen ei turvaututtu – puututtaessa väkivaltaisten miesten käytökseen. Väkivaltaan ei pöytäkirjan mukaan

ollut puuttunut kukaan pariskunnan lähipiiristäkään. Vaikka Riitan veli oli ollut paikalla todistamassa sisarensa piiskausta, hän ei ollut puuttunut kuritukseen huolimatta siitä, että sisar väitti syyttömyyttään. Hän oli siis joko nähnyt kurituksen oikeutetuksi Riitan juopottelun ja varkauden takia tai vastaavasti aviomiehen oikeuden kurittaa vaimoaan muiden puuttumatta loukkaamattomaksi. Riitta sen sijaan itse näki miehensä väkivallan kohtuuttomaksi ja valitti asiasta julkisesti hopmannille. Tämä kertoo väkivallan kohteeksi joutuneen naisen mahdollisuuksista vaikuttaa tilanteeseensa. Ainakaan tässä tapauksessa mihinkään toimiin ei kuitenkaan esivallan taholta ollut ryhdytty.

Tuomiossa lautakunta totesi, ettei näin pitkälle menevä väkivalta ollut laillinen keino vaimon ohjaamiseen tämän toistuvista rikkeistä huolimatta. Vaikka kotitalouden isäntä voitiin valtioideologian mukaisesti rinnastaa pienoismonarkiaansa hallitsevaan kuninkaaseen, hänen valtansa ”valtakuntansa” sisällä ei ollut rajaton vaan siihen voitiin puuttua (Eilola 2003, 193). Simo oli epäonnistunut vaimonsa ohjaamisessa pahoinpitelemällä tätä. Laillinen tie olisi tarkoittanut asian viemistä kirkollisen tai maallisen esivallan eteen. Kuitenkin tässäkin tapauksessa aviomiehen sana meni vaimon sanan edelle huolimatta Simon todistetusta väkivaltaisuudesta ja Riitan piileskelystä, eikä Simoa rankaistu halolla lyömisestä. Oikeuden toiminnan lähtökohtana olivat käsitykset sukupuolten hierarkkisista asemista avioliitossa, joten miehen todistukselle annettiin enemmän painoarvoa kuin naisen tai hänen todistajiensa todistukselle (Östman 2001, 78–79). Riittaa ei toki voitu enää kuulla, mutta asiaan vaikutti myös se, ettei halon käyttämiselle ollut todistajia. Jotakin naisen asemasta kertoo, että miehen sana meni vaimon sanan edelle ja kun todistajia ei ollut, tekoa ei käytännössä ollut tapahtunut.

Väkivaltaa harjoittaneet miehet pyrkivät vähättelemään väkivaltaansa ja perustelemaan sitä vaimon sopimattomalla käytöksellä (ks. myös Lennartsson 2004, 80). Näin on todettu usein olevan myös nykypäivän väkivaltaisten miesten kohdalla (Keskinen 2005, 78). Oikeudessa aviollisesta väkivallasta esitettyjen kertomusten lähtökohtana olivat näkemykset avioliiton sukupuolirooleista. Kertomuksillaan asianosaiset pyrkivät osoittamaan pysyneensä sukupuolelleen hyväksyttävän käytöksen rajoissa. (Butler 2007, 171; Eriksson 2005, 64–65.) Osapuolet liittivät itseensä toivottavia ja vastapuoleen epätoivottavia naisellisia ja miehisiä ominaisuuksia. Samoin toimivat todistajat sen mukaan, kumman puolta he oikeudenkäynnissä pitivät. Toivottavat naiselliset ominaisuudet vapauttivat pahoinpidellyn vaimon taakasta, kun taas epätoivottavat oikeuttivat miehen väkivallan. (Lennartsson 2004, 80; Lindstedt Cronberg 2005, 33.) Kyseisten aviomiesten tapauksessa tämä tarkoitti sitä, että he vaimojensa rikkeisiin, kuten juoppouteen tai muuhun pahatapaisuuteen, vetoamalla pyrkivät osoittamaan väkivaltansa oikeutetuksi kuritukseksi. Erityisesti vaimon juopotteluun vetoaminen oli miehen kannalta edullista, sillä naisten alkoholismiin suhtauduttiin äärimmäisen kielteisesti ja sen nähtiin johtavan koko kotitalouden perikatoon (Mennander 1998 [1699], 87–93; ks. myös Eilola 2002, 118–121). Tämä puolustautuminen olisi ollut tarpeetonta, jos miehillä olisi ollut mielivaltaisen oikeus vaimojensa lyömiseen.

Vaimojen pahoinpitely ja tyrannimainen käsittely

Tyranni tarkoitti aviomiestä, jonka muodollinen ylivalta kotitaloudessa nojasi pelkkään raakaan voimaan ja pakkoon ilman henkilökohtaista auktoriteettia. Tyrannimainen väkivallankäyttö tuomittiin sekä aikalaiskirjallisuudessa että kihlakunnanoikeuksien käytännössä yksiselitteisesti. (Liliequist 2001, 93–95; Liliequist 2002, 81–82.) Esimerkiksi Lappeen kihlakunnanoikeus nimesi sotilaskorpraali Petteri Jaakonpojan toiminnan tyrannimaiseksi. Syynä tähän oli Petterin väkivaltaisuus. Hän pahoinpiteli vaimoaan Elina Pekantytärtä jatkuvasti, minkä vuoksi vaimo joutui jopa muuttamaan pois hänen luotaan useiden viikkojen ajaksi. Väkivalta kärjistyi joulunpyhinä 1663, kun Petteri löi vaimoaan ”epäinhimillisesti” [8], satoi ohjakset hänen kaulaansa ja juoksutti häntä yli kilometrin matkan rekensä perässä kovassa pakkasessa pelkkä paita yllään, koska vaimo ei halunnut lähteä hänen kanssaan Savoan. (KO Lappee 23.–25.11.1665:103–109, KA.) Pöytäkirjasta jää kuitenkin epäselväksi, olisiko jatkuva pahoinpitely riittänyt tekemään Petteristä tyrannia, vai vaadittiinko siihen joulunpyhien kaltaista huomiota herättävämpää tekoa. Ainakin tällainen väkivalta häiritsi jatkuvaa neljän seinän sisällä tapahtuvaa pahoinpitelyä enemmän yhteisön rauhaa. Pelkkä vaimon tyrannimainen käsittely ei ollut kuitenkaan vienyt Petteriä oikeuteen, vaan syynä olivat raskaammat rikokset, kaksinnaiminen, nimenmuutos sekä useat varkaudet. Näin ollen väkivaltaa käsiteltiin vain yhtenä rikkomuksena muiden joukossa ja osoituksena Petterin pahuudesta.

Miehen tyrannian äärimmäisin ja harvinaisin muoto oli vaimon surmaaminen. Tappojen ja murhien on todettu olevan yleismaailmallisesti miehisiä ilmiöitä, mikä pätee myös tämän artikkelin aineistoon (Matikainen 2002, 40; Ylikangas 1988, 137). Kaikissa surmaepäilyissä sekä viidessä esiin tulleessa puolisonsurmassa tekijänä oli aviomies. Näistä surmista yhtä voi luonnehtia murhaksi, mikä vastaa aiempia käsityksiä murhien vähäisyydestä uuden ajan alun yhteiskunnassa (Matikainen 2002, 42). [9] Kun loinen Simo Jukanpoika Kuokkasen lapsivuodetta potenu vaimo Kaarina löydettiin saunan viereisestä purosta kuolleena viikkoa ennen pääsiäistä vuonna 1679, epäilykset kohdistuivat välittömästi aviomiehen osallisuuteen. Simo oli viimeisenä illalla nähnyt Kaarinan elossa ja löytänyt ruumiin varhain seuraavana aamuna. Epäilyksiä herätti myös se, ettei hän ollut käskyistä huolimatta suostunut nukkumaan saunassa vaimonsa luona, vaan oli ainoastaan käväissyt tarjoamassa tälle paloviinaa. Asian toi käräjille Kaarinan ainoana sukulaisena hänen sisarentyttärensä Anna Eerikintytär. Anna perusteli syytöstään sillä, että Simo Kuokkanen oli koko heidän yhteiselonsa ajan pahoinpidellyt Kaarinaa. Lisäksi Anna syytti Simon vihanneen ja tyrannisoineen omaa vaimoaan viimeisen kahden vuoden ajan siksi, että oli suhteessa asuintilansa isännän tyttären Anna Simontyttären kanssa. (KO Äyräpää 26.–28.6.1679:144, KA; KO Äyräpää 29.–31.10.1679:161-162v, KA; KO Äyräpää 23.–24.1.1680:34v-35v, KA; KO Äyräpää 26.–28.8.1680:285–291, KA.)

Kuokkasella oli tapana lyödä vaimoaan itse tekemällään solmupiiskalla niin kauan, että vaimo suuteli hänen jalkapohjiaan. Tapa oli herättänyt yhteisössä naapurustoa laajemmaltikin huomiota ja Kuokkanen myönsi sen itsekkin. Kyseinen piiska jopa esiteltiin oikeudessa. Lisäksi Kaarinan kuolemaa edeltävänä talvena Kuokkasen tiedettiin ennustaneen vaimonsa kuolevan vielä ennen pääsiäistä. Kaarina olikin usein

itkenyt sitä, että Simo tulisi kuulemma tappamaan hänet tähän lapsivuoteeseen. Kuokkanen oli pahoinpidellyt vakavasti myös omaa äitiään ja lyönyt jo uuden morsiamensa Annankin mustelmille. Simo voitiin kuitenkin sitoa surmaan vasta kun Anna Simontytär tunnusti hänen syöttäneen vaimolleen elohopeaa kuolemaa edeltävänä iltana. Pitkällistä vaikenemistaan Anna Simontytär perusteli pelolla, sillä Kuokkanen oli uhannut tappaa hänet kuten edellisenkin vaimonsa, jos hän kertoisi asiasta kenellekään. (KO Äyräpää 26.–28.6.1679:144, KA; KO Äyräpää 29.–31.10.1679:161-162v, KA; KO Äyräpää 23.–24.1.1680:34v-35v, KA; KO Äyräpää 26.–28.8.1680:285–291, KA.)

Simo Kuokkanen on monella tapaa poikkeuksellinen mies aineistossani. Ensinnäkin hänen tekonsa on ainoa esiin tullut myrkyttämistapaus. Vaikka myrkyttäminen tämän perusteella näyttää olleen harvinaista 1600-luvun itäsuomalaisella maaseudulla, esimerkiksi Götan hovioikeudessa samaan aikaan käsitellyistä murhista puolessa todettiin käytetyn myrkyä (Thunander 1993, 131–133). [10] Murhan suunnitelmallisuudesta kertoo se, että Simo oli hautonut asiaa ainakin koko edeltävän talven ja ilmeisesti yrittänyt naamioida tekonsa luonnolliseksi kuolemaksi raahaamalla vaimonsa ruumiin puroon. Tapaus oli myös aineistoni ainoa intohimorikos, olihan Kuokkasen ilmeisenä tavoitteena ollut uusi avioliitto Anna Simontyttären kanssa. Annan rooli Kaarinan surmassa jäi epäselväksi, sillä epäilyksistä huolimatta hän kielsi osallisuutensa. Myös Simon harjoittama ei-kuolettava väkivalta oli ainutlaatuisuutta suunnitelmallisuutensa puolesta. Yleensä miehet löivät millä käteen sattui, mutta Simo oli tehnyt tarkoitusta varten oman erillisen piiskansa. [11] Seikan erikoislaatuisuudesta kertoo sekin, että se mainittiin tapauksen jokaisen kärjäkäsitelyyn yhteydessä useiden eri todistajien toimesta. Simon tapauksessa tyrannisointi tarkoitti jatkuvaa, suunnitelmallista ja laajaa vaimon pahoinpitelyä sekä hengen uhkaamista.

Myös vähemmän suunnitelmallisia vaimontappoja edelsi usein pitkään jatkunut vaimon pahoinpitely. Välittömän kimmokkeen kuolettavaan väkivaltaan antoi kuitenkin usein riita, mikä on havaittu nykyaikanakin yleisimmäksi motiiviksi puolisoitten välisissä surmissa (Daly & Wilson 1988, 198). Esimerkiksi Villikkalan kartanon vouti Niilo Erkinpoika pahoinpiteli vaimonsa hengiltä vuonna 1684 vuosien väkivallan päätteeksi. Kohtalokas riita oli syntynyt Niilon suuttuessa siitä, ettei hevostia ollut hankittu kirkkoon menoa varten valmiiksi hänen tullessaan aamulla juovuksissa kotiin naapurista. Tällöin vaimo oli polvistunut Niilon jalkoihin ja pyytänyt, ettei tämä pahoinpitelisi häntä. Vaimonsa nöyrytykseen Niilo oli vastannut potkuilla. Niilon anopin tullessa tämän jälkeen tyttärenpoikansa hakemana paikalle Niilo oli häätänyt hänet uhkaavalla käytöksellään. Myöhemmin anopin uskaltauduttua uudelleen paikalle tytär oli kertonut tapahtumista ja lisännyt uskovansa, ettei aviomies ollut tarkoittanut tappaa häntä. Tytär ei ollut kuitenkaan vapauttanut aviomiestänsä teosta. Jopa Niilon oma äiti teki pesäeron poikaansa tapahtuneen takia. Niilo oli aiemminkin toistuvasti pahoinpidellyt vaimoaan ilman pienintäkään syytä, sillä juovuspäissään hän halusi lyödä jokaista vastaan tulijaa. Niilo myönsikin että he olivat 28 vuotta kestäneen avioliittonsa aikana olleet riidoissa ainoastaan hänen ollessaan humalassa. Niilo selitti tekoaan humalalla ja vaimon kovilla sanoilla sekä sillä, ettei

hän ollut uskonut potkujensa olevan hengenvaarallisia, koska vaimo oli selvinnyt aiemmistakin pahoinpitelyistä. (KO Valkeala ja Elimäki 1., 3.7.1684:414-418v, KA.)

Lautakunnan mukaan Niilon vaimo oli ollut hyveellinen ja luonteeltaan hyvin sävyisä sekä miehelleen kuuliainen, tottelevainen ja palvelusaltis. Hän ei ollut koskaan syyttänyt miestänsä kasvoissaan olevista mustelmista vaan oli aina keksinyt niille muita syitä kuin pahoinpitelyn. (KO Valkeala ja Elimäki 1., 3.7.1684:414-418v, KA.) Vaimon luonteen joutuminen oikeuden tutkinnan kohteeksi selittyy sillä, että miesten ja naisten uskottiin perinpohjaisesti eroavan tavassaan osallistua avio-ongelmiin. Miehet ilmaisivat onnettomuuttaan fyysisellä väkivallalla, kun naiset taas turvautuivat suulliseen tottelemattomuuteen ja röyhkeyteen. Nämä sukupuolen mukaiset aggression tavat samaistettiin ja nähtiin yhtä moitittavina. (Butler 2007, 119–120; Östman 2001, 81.) Tämän vuoksi fyysinen pahoinpitely avioliitossa nähtiin merkiksi molemminpuolisesta epäsovusta, jolloin myös molempien puolisoitten syyllisyys tuli tutkia. Vaimon alistumattomuus saattoi puolisoitten välisen hierarkian mukaan olla syynä riitoihin ja väkivaltaan. (Liliequist 2001, 103; Lindstedt Cronberg 2005, 29, 42–43.) Näin väkivaltaisen miehen pitäminen rauhallisena nähtiin paljolti vaimon vastuuksi (Östman 2001, 81).

Miehellä oli avioliitossa muodollinen ylivalta, mutta oikeuksien lisäksi se asetti hänelle myös vaatimuksia suhteessa vaimoonsa (Eilola 2002, 126; Liliequist 2002, 75). Hänen kuului rakastaa ja kunnioittaa vaimoaan heikompana astiana (Gezelius 1866, 29). Niilon kuolemantuomion yhtenä perusteena oli se, että hän oli pahoinpidellyt vaimoaan tämän alistumisesta ja päinvastaisista pyynnöistä huolimatta väärinkäyttäneen näin törkeästi valtaansa. Lisäksi Niilo ei ollut halunnut paikalle todistajia. Häntä raskautti myös jatkuva, ilman syytä tapahtunut pahoinpitely sekä halukkuus väkivaltaisuuttaan lisäävään juopotteluun. Tekopaikalta pakenemalla Niilo oli lopullisesti ottanut syyllisyyden niskoilleen. Edes vaimon viimeinen lausunto miehen tarkoituksien viattomuudesta ei auttanut Niiloa, sillä vaimon arveltiin yrittäneen suojella häntä. (KO Valkeala ja Elimäki 1., 3.7.1684:414-418v, KA.) Niilon käytöstä ei kuitenkaan nimetty tyrannimaiseksi, eikä hänen aiempi väkivaltaisuutensa kiinnittänyt oikeudessa erityistä huomiota. Se toimi lähinnä taustoitukseksi surmalle ja nähtiin osoitukseksi Niilon tarkoituksien pahantahtoisuudesta.

Niilon aggressiivisesta maineesta huolimatta vaimo vaikenä tämän väkivallasta. Taustalla saattoi vaikuttaa ihannekuva uskollisesta ja kuuliaisesta vaimosta, joka ei valittanut miehensä käytöksestä edes aiheellisesti. Vaimo saattoi myös tuntea häpeää puolisoistaan, joka ei käyttäytynyt kuten kunnan aviomiehen olisi kuulunut. Vaimon valehtelu mustelmiensa aiheuttajasta voi viitata myös siihen, että miehen oli häpeällistä lyödä vaimonsa näkyville vammoille. Lyödyksi tuleminen saattoi sitä paitsi olla häpeällistä vaimolle itselleenkin, sillä se antoi ulkopuolisille aiheen olettaa, ettei hän toiminut ihanteiden mukaisesti koska miehen tarvitsi kurittaa häntä. Ympäristön suhtautuminen aviomiehen väkivaltaan saattoi tällaisessa tilanteessa kääntyä vaimoa itseään vastaan. Uhrin sijaan hänestä tuli avioriidan toinen osapuoli, koska eli niin, ettei avioliitossa vallinnut sopu ja rakkaus. Tällä tavoin kristillinen avioliittoideologia saattoi positiivisista piirteistään huolimatta lisätä väkivaltaisessa avioliitossa elävän naisen taakkaa. (Lindstedt Cronberg 2004, 104.) Koska vika ei

kuitenkaan ollut yksin naisessakaan, syyllisyyden jakamisessa oli myös naista turvaava puolensa.

Eräs huomiota herättävä seikka kaikissa edellä mainituissa ja erityisesti Kuokkasen tapauksessa on se, ettei ainakaan pöytäkirjassa esitetty arveluita kyseisten miesten mielenterveyden järkkymisestä väkivallan mittakaavasta huolimatta. Väkivaltaisuutta itsessään ei pidetty suoraan merkinä sairaalloisuudesta. Väkivallan tuli irrottautua normeista ja jättää huomiotta perinteiset valtasuhteet ollakseen järjetöntä ja sairasta. (Riving 2005, 90.) Kaikissa tapauksissa käsittelyn kohteena oli ainoastaan vaimoon kohdistunut pahoinpitely, jolloin väkivalta oli pysynyt normaaleiden aviollisten valtasuhteiden sisällä. Näin väkivallan määrästä huolimatta yhteisöllä ei ilmeisesti ollut riittäviä perusteita pitää näiden miesten väkivaltaisuutta sairaalloisena. Moraalikirjallisuudessa väkivaltaisuutta voitiin selittää myös alkoholilla (Mennander 1998 [1699], 53–57).

Väkivaltaisten avioliittojen sääntely

1600-luvun aviollinen väkivalta kosketti vain harvoin pelkästään avioparia itseään, sillä ihmiset eivät juuri koskaan olleet yksin. Samassa taloudessa saattoi ydinperheen lisäksi asua palkollisia, loisia, sukulaisia, yhtiömiehiä tai satunnaisia vierailijoita. Laajentuneiden ja suurperheiden Itä-Suomessa hyvin harva aviopari eli kahden kesken. (Sirén 1999, 61–71, 79–90; Stone 1995, 48.) Kylissä asuessaan ihmiset olivat hyvin tietoisia myös naapureidensa yksityiselämästä. Tämä sosiaalinen kontrolli tarkkailun ja huhujen muodossa varmisti ihmisten normien mukaista käytöstä (esim. Butler 2007, 185). Itä-Suomessa asutus oli kuitenkin paikoin harvassa, eikä sosiaalinen kontrolli tällöin ollut yhtä tehokasta kuin kyläasutuksessa. Ilman naapuruston turvaverkostoa elävät vaimot saattoivatkin olla kylissä eläviä heikommassa asemassa suhteessa mieheensä, sillä yksittäisissä taloissa tapahtunut väkivalta jäi helpommin huomaamatta. Kaikissa aineistoni tapauksissa kuitenkin kuultiin todistajina sukulaisia, palvelusväkeä tai naapurustoa.

On esitetty, ettei varhaismodernin ajan käyttäytymiskoodisto vähäisestä yksityisyydestä huolimatta juurikaan sallinut perheen ulkopuolisten henkilöiden puuttua kotitalouden sisäisiin asioihin ja ettei ympäristö välttämättä kokenut kovakourastakaan vaimon pahoinpitelyä tuomittavana (Koskivirta 2001, 292, 305). Aikakaudelle ominainen tavoite, harmonian ylläpitäminen, kuitenkin edellytti aktiivista osallistumista naapureiden ja läheisten elämään (vrt. Butler 2007, 185). Lähipiirin eli kotitalouden jäsenten, naapureiden ja ystävien osallistuminen avioelämään oli myös osaltaan jatkumoa avioitumisprosessiin osallistumiselle, sillä pitämällä huolta avioliiton sujuvuudesta he turvasivat omaa ”sijoitustaan” (Butler 2007, 27, 184–185; Taussi Sjöberg 1988, 90, 93–94). Lähipiiri osallistui 1600-luvun itäsuomalaisella maaseudulla aktiivisesti väkivaltaisten avioliittojen sääntelyyn, eikä se hyväksynyt millaista väkivaltaa tahansa. Edellä mainitun tyrannin Petteri Jaakonpojan vaimon Elinan oli pelastanut reen perästä ja kuljettanut kotiin pariskunnan kanssa samassa kylässä asunut rummunlyöjä. Elinan isäkään ei ollut jäänyt toimeettomana katselemaan tyttärensä henkeä uhkaavaa pahoinpitelyä, vaan

lähettänyt tämän Inkerinmaalle turvaan. (KO Lappee 23.–25.11.1665:103–109, KA.) Kyseinen tapaus on ainoa, jossa vaimoa autettiin pakenemaan väkivaltaista miestä. Tällaista on voinut tapahtua muissakin yhteyksissä, mutta todennäköisesti vaimon paon avustaminen oli harvinaista ja tilanne näin ollen todella kärjistynyt.

Erään sotilaan vaimoa oli auttanut ja piilotellut yksi naapuruston naisista, kun mies oli uhannut lyödä tätä halolla. Kun mies sitten toteutti uhkauksensa, naapurit olivat huutoa kuullessaan myös juosseet paikalle apuun. Tuolloin mitään ei kuitenkaan ollut enää tehtävissä. (KO Muolaa 4.-5., 7.8.1697:1-, KA; KO Muolaa 22.9.1697:269–275, KA.) Toinen sotilaan vaimo taas oli juossut naapuriin pakoon miehensä pahoinpitelyä. Tilanteen nähtyään naapurin emäntä oli mennyt pariskunnan väliin ja mieheen tarttumalla saanut tämän lopettamaan vaimonsa hakkaamisen. (KO Valkeala ja Elimäki 14.–15., 17.3.1684:361-, KA.) Raivostuneeseen sotamieheen kajoaminen vaati emännältä rohkeutta ja osoittaa sitä, että ainakin naiset saattoivat olla valmiita puuttumaan kohtuuttomaksi näkemäänsä vaimon pahoinpitelyyn väkivallan riskistä huolimatta. Mahdollisesti (ainakin ulkopuolisten) naisten lyömistä myös vältettiin, mistä syystä naisten oli helpompi puuttua väkivaltilanteisiin. [12] Naisen puuttuminen saattoi myös olla väkivaltaa harjoittaneelle miehelle vähemmän nöyryyttävää kuin jos puuttuja olisi ollut hänen kanssaan tasaveroinen mies. Naapuriin pakenemisen perusteella pahoinpidellyt vaimot tiesivät apua olevan odotettavissa. Ilmeisesti aviopuolisoiden väleihin oli helpompi puuttua silloin, kun vaimo poistui omasta kotitaloudestaan aviomiehensä patriarkaalisen vallan alta toiseen kotitalouteen ja toisen isännän vallan alle.

Aiheelliseen kuritukseen ei ulkopuolisilla ollut syytä puuttua. Kotitalouden sisäisiin asioihin puututtiinkin vasta siinä vaiheessa, kun väkivallan katsottiin ylittävän hyväksyttävät rajat (ks. myös Butler 2007, 185). Ulkopuolisten sekaantuminen aviopuolisoiden väleihin ei myöskään aina, tai ainoastaan, tähdännyt vaimon suojelemiseen miehen väkivallalta, vaan kyse oli paikallisyhteisön kannalta myös järjestyksen ylläpidosta (Eriksson 2005, 64.) Latvasyrjän kyläläiset esimerkiksi kantoivat huolta Henrikki Ranisen vaimosta Kerttu Hannuntyttärestä, jota mies jatkuvasti pahoinpiteli. Syynä väkivaltaan oli se, että Henrikki kuvitteli vaimonsa syyllistyneen huoruuteen kaikkien kylänmiesten kanssa, mistä syystä hän oli uhkaillut polttavansa koko kylän. Uhkauksen toteuttamisen Henrikki oli aloittanut naapurinsa riiehestä, mistä syystä hän myös päätyi käräjille. Kyläläiset olivat toistuvasti hopmannin vuosittaisilla käynneillä pyytäneet häntä varoittamaan Henrikkiä käytöksestään. Myös paikkakunnan pappi oli kirjoittanut hopmannille asiasta. (KO Joukio, Uukuniemi ja Jaakkima 16–21.3.1685:88v-91, KA.)

Kertun mukaan toistuvat pahoinpitelyt olivat jatkuneet jo viisi vuotta, vaikka hän kielsi huoruussytökset. Vuotta aiemmin, kun Kerttu oli valittanut pahoinpitelystään eräälle lautamiehelle, hänen vammojaan ei ollut pystytty edes laskemaan, koska koko hänen vartalonsa oli ollut kauttaaltaan niin mustelmilla. Näky oli saanut lautamiehen vaimon itkemään. Henrikki itse perusteli lyömistään sillä, ettei vaimo välittänyt kotitaloudestaan tai lapsistaan ja kantoi lisäksi kyläläisille heidän kaiken omaisuutensa. Naapurit olivat Henrikin mukaan jopa piilotelleet hänen vaimoaan. Henrikki oli ollut ehtoolliskiellossakin jo neljä vuotta avio-ongelmiensa takia. (KO Joukio, Uukuniemi ja Jaakkima 16–21.3.1685:88v-91, KA.) Jo Henrikin jatkuva

väkivalta, jota vaimo pakeni naapureihin, häiritsi kyläläisten normaalielämää. Väkivallan määrä ei tunnetusta säälistä huolimatta kuitenkaan olisi välttämättä yksin riittänyt kyläläisten suureen huolenpitoon. Koska väkivaltaan mustasukkaisuuden kautta liittyivät tuhopolttohaukukset, avio-ongelmat koskivat koko yhteisön hyvinvointia ja olivat siksi saatava selvitettyä. Tämä voi olla yhtenä syynä siihen, että kyseinen tapaus oli ainoa tietoon tullut, jossa joku muu kuin vaimo itse valitti aviomiehen väkivallasta viranomaisille. Tämä kuvastaa tilanteen kärjistyneisyyttä: ilmeisesti kaikki yhteisön epämuodolliset keinot oli koeteltu.

Myös paikallinen papisto osallistui riitaisten avioliittojen sääntelyyn. Papiston avioliittoneuvonnassa keskeisin tavoite oli osapuolten välisen ulkoisen harmonian palauttaminen ja avioliiton ylläpitäminen (esim. Eilola 2002, 121, 127; Lindstedt Cronberg 2004, 98). Vain yhdessä aineistoni tapauksessa tuli esiin, että riitaosan avioparin välejä oli sovittelu hengellisen esivallan toimesta (KO Kivennapa ja Uusikirkko 15.–20.2.1697:102–104, KA). Väkivallan kohteeksi joutuneet naiset eivät siis ainakaan pöytäkirjojen perusteella olleet hakeneet apua papistolta. Tästä huolimatta on luultavaa, että aviopuolisoiden välisiä ristiriitoja väkivalta mukaan lukien käsiteltiin käräjiä enemmän nimenomaan kirkon piirissä. Jos näin oli edellä mainittujen tapausten kohdalla, asiaa ei syystä tai toisesta mainittu pöytäkirjassa. Voi myös olla, että käräjille päätyivät tapaukset, joihin kirkko ei jostakin syystä ollut lainkaan puuttunut.

Yhteisön puuttumisesta huolimatta julkisen prosessin kynnyksellä ylittyi yleensä vasta toistuvasti pahoinpidellyn vaimon menehtyessä väkivaltaisesti (Koskivirta 2001, 292, 305). Ei-kuolettava väkivalta taas tuli yleensä esiin jonkin muun syytteen yhteydessä. Yksikään aineistoni tapauksista ei päätynytkään käräjille pelkän pahoinpitelyn takia. Oikeuskäsittelyyn vaadittiin jotakin vakavampaa rikosta, kuten tappoa, kaksinnaimista tai murhapolttoa. Vaikka kaikissa kiellettyä väkivaltaa käsitellessä tapauksissa pahoinpitely oli jatkunut jo pitkään, pahoinpidellyt vaimot tai tilanteesta tiedotetut läheiset eivät välttämättä olleet hakeneet apua miehen väkivaltaan hengelliseltä tai maalliselta esivallalta. [13] Eryityisesti surmatapauksissa korostui se, ettei asiaa ollut viety viranomaisten tietoon tai muutenkaan puututtu miehen käyttöön. Tämä voi olla yksi syy siihen, että väkivalta päättyi henkirikokseen. Patriarkaalisessa yhteiskunnassa ei tämän perusteella hevin puututtu vaimon ja miehenväleihin, oli tilanne kuinka hankala tahansa. Voi toki olla, että kyseisten miesten väkivaltaan oli puututtu epävirallisella tasolla, eikä asiaa mainittu pöytäkirjassa. Jos näin oli tehty, ei mitään parannusta ollut tapahtunut. Sivulliset saattoivat pelätä miestä tai sitä, että puuttuminen lisäisi tämän väkivaltaa vaimoan kohtaan. Halukkuuteen puuttua kotitalouden sisäisiin asioihin saattoi vaikuttaa myös väkivaltaa harjoittaneen miehen sosiaalinen asema. Sopimattomasta käytöksestä oli helpompaa ojentaa alemmassa sosiaaliasemassa olevaa miestä kuin esimerkiksi maata omistavaa talollista tai säätyläistä. (Östman 2001, 81, 83.)

Keskeinen kysymys on myös se, oliko apua hakemisesta huolimatta odotettavissa. Niissä tapauksissa, joissa lähiyhteisön jäsenet tai vaimot itse olivat valittaneet asiasta lautamiehille tai viranomaisille, ei mihinkään virallisiin toimiin nimittäin ryhdytty, eikä aviomiehiä haastettu käräjille. Miesten äärimmäinen väkivalta oli esivallan kannalta kiusallinen irvikuva luonnollisiksi nähdystä patriarkaalisesta auktoriteetista ja

naisten alamaisuuden sekä harmonisen kotitalouden ihanteista. Puuttamalla avioriitoihin ja miesten väkivaltaan esivalta työntyi miehen ja vaimon väliin sekä kotitalouteen, jonka olisi tullut olla loukkaamaton yksikkö. Kotitalouden sisäisiin asioihin puuttuminen ja heikomman osapuolen eli naisen suojeleminen väistämättä heikensi isännän auktoriteettia – arvoa, jota esivalta niin ehdottomasti pyrki ylläpitämään. Tämän vuoksi hengellisen ja maallisen esivallan puuttuminen kotitalouden sisäisiin asioihin oli valikoivaa ja toiminnallaan ne myös vahvistivat miesten oikeutta ja velvollisuutta kuritukseen. Sen sijaan että ongelmat olisi saatettu ratkaista lopullisesti nimeämällä rikos ja rankaisemalla siitä, esivallat useissa tapauksissa hyväksyivät avio-ongelmien jatkumisen. (Roper 1989, 165–171, 186–193.)

Aviollisen väkivallan hyväksyttävyyden ja yhteisö

1600-luvun ihmiselle miehen vaimoaan kohtaan harjoittama aviollinen väkivalta oli hyväksyttävää tilanteissa, joissa nainen oli rikkonut jotakin normia, esimerkiksi käyttäytynyt sopimattomasti uhmaamalla hierarkiaa, jättämällä emännän velvollisuutensa hoitamatta tai juopottelemalla. Tällainen väkivalta oli alisteisessa asemassa olevan henkilön kuritusta, jonka päämääränä oli kuritettavan ohjaaminen oikeaan. Kuritus ei voinut olla millaista tahansa. Kohtuuden raja kulki siinä, että satunnainen lyöminen ja piiskaaminen oli oikeutettua, mutta vaimoa ei saanut pahoinpidellä ”siniseksi ja ruskeaksi”. Väkivallan määrä näyttää siis olleen hyväksyttävissä silloin, kun se ei aiheuttanut vaimolle suuresti näkyviä vammoja. Tällaisen väkivallan käytön yhteydessä miehen itsehillintää, auktoriteettia tai kykyä hallita kotitalouttaan ei millään tavalla kyseenalaistettu. Vaimon kuritus oli siis hyväksytyt osa miehisyyttä.

Miehen juopottelusta johtuva aggressiivisuus tai vaimon jatkuva lyöminen ilman syytä sekä henkeä uhkaava väkivalta sen sijaan kuuluivat kielletylle vyöhykkeelle, eikä liiallista väkivaltaa hyväksytyt kuritustarkoituksessaan. Miehellä ei ollut oikeutta kohdella vaimoaan mielivaltaisesti. [14] Vaimoaan vakavasti ja ilman syytä pahoinpidellyt mies voitiin nimetä tyranniksi. Tämä osoitti miehen täydellistä epäonnistumista aviomiehenä. Pääasiallisesti väkivallan kohtuullisuus kuitenkin arvioitiin tilannekohtaisesti osapuolten koko elämän ja luonteenpiirteiden, ei pelkkien yksittäisten tekojen perusteella. Tällöin vaimon oma käyttäytyminen oli ratkaiseva tekijä aviomiehen harjoittaman väkivallan hyväksyttävyyden arvioinnissa. Jopa tappotapauksessa mies saattoi vedota vaimon provosoivaan käytökseen. Murhalle ei sen sijaan ollut lieventäviä asianhaaroja.

Aviolliseen väkivaltaan viittaavia tapauksia käsiteltiin käräjillä erittäin vähän. Lailliseksi katsottua väkivaltaa ei luonnollisesti ollut tarvetta viedä oikeuteen, jolloin se jää myös tutkijan ulottumattomiin. Tapausten vähäiseen määrään kihlakunnanoikeuksissa vaikutti myös se, että jos väkivalta ei ollut henkeä uhkaavaa, se yleensä käsiteltiin kirkollisissa elimissä kirkkolain määrittelemän aviopuolisoiden välisen epäsovun alla (Karlsson Sjögren 1998, 130). Kuitenkin myös hengellisen esivallan sovittelulle oli olemassa kynnys (Pylkkänen 1990, 292). Edes kielletyksi

katsottua väkivaltaa ei tuotu käräjille itsestään, vaan sitä käsiteltiin ainoastaan muiden vakavampien, useimmiten tapposyytteiden yhteydessä – tilanteissa, joissa oikeutta ei voitu enää välttää. Kuolinsyyntutkintojen yhteydessä väkivallantekoja myös eriteltiin tarkimmin. Kihlakunnankäräjät ei tämän perusteella ollut erityisen käytetty areena väkivaltaisten avioliittojen sääntelyssä. Näin puolisoisten välisten väkivaltatapausten vähäinen määrä käräjillä tuskin heijastelee ei-hyväksytyn aviollisen väkivallan todellista yleisyyttä. Tästä huolimatta mikään ei viittaa siihen, että Simo Kuokkasen tapaiset äärimmäistä väkivaltaa käyttävät aviomiehet olisivat olleet muita kuin yksittäistapauksia.

Kynnys määritellä aviollinen väkivalta kärjäkäsittelyä kaipaavaksi rikokseksi oli hyvin korkea. Lähes mikä tahansa rikos taikauskosta salavuoteuteen huolestutti esivaltoja vaimojen pahoinpitelyä enemmän. Lähipiiri tai pahoinpidelty vaimo itse eivät joko halunneet tai voineet viedä väkivaltaa käräjille. Ensinnäkin vaimon saattoi olla vaikea toimia oikeudessa edusmiestään vastaan, vaikka vaimojen oikeudellista toimintakykyä ei rajoitettukaan. Itä- Suomessa käräjille lähteminen oli ylipäättään melko poikkeuksellinen ilmiö verrattuna esimerkiksi Satakuntaan, eivätkä itäsuomalaiset emännät myöskään esiintyneet käräjillä juurikaan yksin. (Pylkkänen 1990, 121–122, 128, 305.) Lähiympäristö taas saattoi vaieta asianomaisten pyynnöstä tai yksinkertaisesti siitä syystä, etteivät he pitäneet asiaa omanaan. Vaimon pahoinpitelyä ei ehkä samassa määrin mielletty Jumalan vihaa herättäväksi synniksi kuten esimerkiksi huoruutta, ja siten koko yhteisön hyvinvointia koskettavaksi asiaksi.

On myös kyseenalaista, mitä naiset saattoivat saavuttaa miehensä käräjille haastamisella. Koska miehen sana sukupuolihierarkian mukaisesti painoi naisen sanaa enemmän ilman silminnäkijöitä, naisen saattoi olla hankala saada kantaansa läpi oikeudessa. Ja vaikka vaimo olisikin saanut miehensä tuomiolle väkivallasta, se tuskin muutti miestä pysyvästi. Naisen oli lähes mahdotonta päästä lopullisesti eroon väkivaltaisesta aviomiehestään, koska riitaisuus ei ollut peruste avioerolle (Kirkolaki ja Ordningi 1986 [1687], XVI., 61–69; Laurentius Petris Kyrkoordning av år 1571, 124–127). Kun yhteinen elämä jatkui myös mahdollisen tuomion jälkeen, naisen saattoi olla viisaampaa pitää asia kotitalouden piirissä kuin hankkia niskoilleen miehensä vihoja ilmiantamalla tämän viranomaisille.

Pahoinpidellyt vaimot eivät pöytäkirjojen perusteella pyrkineet eroon miehistään hakemalla asumus- tai avioeroa. Sen lisäksi että mahdollisuudet avioeron saamiseen olivat heikot, sen hakeminen oli hankalaa, kallista ja häpeällistä (esim. Katajala 2005, 202–203). Eron hakeminen ei välttämättä ollut edes vaihtoehto naiselle itselleen. Vaimo saattoi ottaa omaaloitteisen avioeron hylkäämällä miehensä, mutta käsiteltyjen tapausten perusteella tämäkään ei ollut yleinen keino. Käytännön elämän ongelmien lisäksi puolison hylkääminen rikkoi kristillistä ideaalia vastaan. Patriarkaalisessa yhteiskunnassa naisen paikka oli aviomiehensä luona, olipa tämä sitten hyvä tai huono (Eilola 2002, 125).

Vaikka viranomaisille valittaminen oli mahdollista ja siihen joskus turvauduttiinkin, nämä eivät juuri käyttäneet kihlakunnanoikeutta asian selvittämisessä. Kun aviollista väkivaltaa sitten käräjillä käsiteltiin, oikeus ei näyttänyt juuri hyödyntävän maanlain

tahtohaavain sakon kaarta. Tämä voi osaltaan johtua käräjille päätyneiden tapausten vakavasta luonteesta, koska tällöin tuomioissa vedottiin muihin lainkohtiin. Oletettavasti kyseisen kohdan vähäinen käyttö heikensi myös sen pelotusvaikutusta. Liiallisen väkivallan tuomitsemisesta huolimatta hengellinen tai varsinkaan maallinen esivalta ei ollut erityisen halukas puuttumaan kotitalouden sisäisiin asioihin ja isännän valtaan. Puuttumalla ne olisivat nakertaneet myös oman patriarkaalisien ideologiensa uskottavuutta. Tämä saattoi lisätä vaimojen haluttomuutta turvautua viranomaisiin. Väkivallan täytyi olla koko yhteisön rauhaa ja hyvinvointia häiritsevää, jotta siihen olisi puututtu virallisesti. Oikeusyhteisön tarjoama suojelus perheväkivaltaa vastaan olikin hyvin rajallista (ks. myös Koskivirta 2001, 294). [15]

Avioriitosten käsittelyssä esivaltojen edustajat tekivät väkivaltaa näkymättömäksi ja painottivat vian molemminpuolisuutta käyttämällä laisakin määriteltyjä monimerkityksisiä termejä kuten epäsopeus ja epäyhtenäisyys (Lindstedt Cronberg 2004, 95). Rahvaan ihmiset itsekään puhuivat aviollisesta väkivallasta usein peittävästi tai monimerkityksellisesti. Avioparin jatkuvaa riitaisuutta, johon kuului miehen väkivaltaa, kuvattiin esimerkiksi epäyhtenäisyydeksi, riitaisuudeksi tai pahaksi ja ilkeäksi elämäksi (esim. KO Rautu 7.- 8.3.1667:777v-778, KA; KO Äyräpää 26.- 28.8.1680:285-289, KA; KO Muolaa 4.-5., 7.8.1697:1-, KA). Sekä rahvas että esivaltat siinä näkivät väkivallan yleensä vain yhdeksi osaksi avioparin välistä, molemminpuolista ristiriitaa, eivät omaksi ongelmakseen (Lindstedt Cronberg 2004, 101). Tämä saattaa osaltaan selittää sitä, ettei aviollista väkivaltaa herkästi viety maalliseen oikeuteen: sitä ei yksinkertaisesti nähty muusta epäsovusta irralliseksi ongelmaksi, ja epäsopeus taas kuului kirkollisille elimille.

Epävirallisella tasolla lähipiiri osallistui väkivaltaisten avioliitosten sääntelyyn mahdollisuuksiensa rajoissa. Tämä tarkoitti sitä, että uhkaavaan väkivaltatilanteeseen voitiin mennä paikalle satuttaessa tai melua kuultaessa väliin, mikä saattoi pelastaa naisen yksittäistapauksissa. Vaimoa ei kuitenkaan voinut pelastaa itse avioliitosta. Lähipiirin huolenpidosta huolimatta kaikki riippuikin väkivaltaisesta aviomiehestä. Häntä voitiin kehottaa käyttäytymään kuten kunnollisen aviomiehen kuului, mutta jos hän ei halunnut tai kyennyt parantamaan tapojaan, ei käytettävissä ollut mitään todella tehokkaita sanktiovälineitä (Lennartsson 2004, 80). Ihmisten vähäisestä yksityisyydestä huolimatta kotitalouden rajoja ei patriarkaalisessa yhteiskunnassa hevin ylitetty. Uhkaaviin tilanteisiin vaikuttaakin olleen helpompi puuttua silloin, kun nainen pakeni omasta kotitaloudestaan toiseen kotitalouteen ja toisen isäntävallan piiriin. Toisen miehen isännöimään kotitalouteen ei voinut marssia sanomaan, kuinka miehen tuli omaa vaimoaan käsitellä. Vaimo oli siis pitkälti miehensä toimien varassa ja vallan alla. Naisilla oli kuitenkin myös toimintamahdollisuuksia. He saattoivat valittaa viranomaisille tai lautamiehille sekä paeta uhkaavista tilanteista naapuriin. Pahoinpidellyt vaimot saattoivat myös esittää eriäviä mielipiteitä miehen väkivallan oikeutuksesta, vaikka mies olisikin vedonnut kuritustarkoitukseen. Vaimot itsekään siinä pyrkivät joissakin tapauksissa vaikuttamaan aktiivisesti tilanteeseensa.

Ulkopuolisten puuttumisessa avioriitosten havaittavissa sukupuoliero. Väkivaltatilanteisiin väliin menneet tai pahoinpideltyä vaimoa piilotelleet olivat nimittäin enimmäkseen naisia. Tämä voi olla tapausten vähäisyydestä tai pöytäkirjassa käytetyistä sukupuolisidonnaisista termeistä ja kerrontatavoista johtuva

vääristymä. Todennäköisemmin kyse on kuitenkin erillisestä suhtautumisesta sukupuolittuneeseen väkivaltaan, jossa jokainen nainen oli potentiaalinen uhri ja jokainen mies potentiaalinen väkivallantekijä. Tästä syystä naispuolisten todistajien on havaittu olleen hyvin perehtyneitä pahoinpidellyn vaimon tilanteeseen, kun taas miespuolisten todistajien kertomukset tapahtumista olivat etäisempiä. Miehet eivät myöskään tehneet niin selvää pesäeroa väkivaltaiseen mieheen, eivätkä puuttuneet väkivaltatilanteisiin puolustaakseen pahoinpideltyä vaimoa toisin kuin naiset. (Lindstedt Cronberg 2005, 33, 43.) Suhtautumisero saattoi liittyä myös sukupuoliroolien mukaisiin käyttäytymissäntöihin, joiden takia miehen puuttuminen toisen kotitalouden sisäisiin asioihin voitiin nähdä naisen puuttumista uhkaavammaksi. Puuttumalla miehet saattoivat myös heikentää miehisen vallan legitimitettä. Ainahan oli mahdollisuus, että he itse päätyisivät samaan tilanteeseen oman vaimonsa kanssa. (Ks. myös Hassan Jansson 2002, 119.) [16]

Sukulaisten harjoittama aviollisen väkivallan kontrolli saattoi olla myös jälkikäteistä. Jos oli olemassa epäilyksiä aviomiehen osallisuudesta äkillisesti menehtyneen vaimonsa kuolemaan, oli sukulaisten velvollisuus viedä asia käräjille. Miesleskien haastaminen vaimon kuolinsyyn tutkintaan heijastaakin lähisukulaisten pyrkimystä jossain määrin valvoa vaimon kohtelua avioliitossa. (Esim. KO Jääski 30.6.–1.7.1680:262-v, KA; KO Ruokolahti 15.–16.2.1681:85–90, KA; Koskivirta 2001, 291–292.) Tämä ei tietenkään enää voinut auttaa hengiltä pahoinpideltyä vaimoa, mutta varmisti sitä, että syyllinen voitiin saattaa vastuuseen teostaan. Tällä saattoi olla myös ennaltaehkäisevää vaikutusta. Toisaalta se myös asetti entistä heikompaan asemaan suhteessa aviomieheensä naiset, joilla ei ollut läheisiä sukulaisia etuaan valvomassa tai jotka asuivat etäällä suvustaan.

Vaimoihin kohdistettu väkivalta ei ollut riippuvaista aviomiehen sosiaalisesta asemasta, sillä väkivaltaa harjoittaneiden miesten asemat vaihtelivat loisesta kartanonvoutiin. Koska oikeus vaimon fyysiseen kurittamiseen oli määritelty laissakin, se ei varmasti ollut mitenkään tavatonta. Juuri hyväksyttävyytensä takia se ei ole jättänyt paljon jälkiä lähteisiin. Patriarkaaliseen ideaaliin kuulunut naisen alisteinen asema suhteessa mieheensä saattoi ruokkia väkivaltaa, mutta toisaalta myös ehkäistä sitä asettamalla miehelle velvollisuuden rakastaa ja puolustaa heikompaansa. Ruumiillisen rankaisun hyväksyttävyys kuitenkin luultavimmin madalsi miesten kynnystä turvautua väkivaltaan. Tähän suuntaan saattoi vaikuttaa myös se, että riski oikeuden eteen joutumisesta oli hyvin pieni, jos väkivalta vain ei johtanut vaimon menehtymiseen. (Lindstedt Cronberg 2004, 112–113.) Aviovaimoihin kohdistuneiden henkirikosten vähäinen lukumäärä viittaa kuitenkin siihen, ettei perheensisäinen vallankäyttö ollut laajassa mitassa vinoutunutta (Koskivirta 2001, 306). Väkivalta kärjistyi vain yksittäistapauksissa henkirikokseksi, eivätkä kaikki miehet luultavasti käyttäneet väkivaltaa edes kuritustarkoituksessa.

Viitteet

[1] Esimerkiksi vuonna 1996 kaikista surmatuista naisista 2/3 oli kumppaninsa uhreja (Kivivuori 1999, 29-30).

[2] Rahvaalla tarkoitan talollisia sekä heidän alapuolellaan olleita sosiaaliryhmiä. Joukossa on kuitenkin myös joitakin ylemmän ryhmän edustajia.

[3] Tarkempaa tietoa kortiston laatimisesta ja laatimisperusteista löytyy hakemistosta Tuomiokirjakortisto 220:1 (KA). Tapauksista kahdeksan liittyi vaimon surmaamiseen, yksi aiheettomaan tapposyyteeseen sekä 22 lievempiin väkivallantekoihin tai mainintoihin niistä.

[4] Maanlaki on jaettu 14 kaareen, jotka on jaoteltu edelleen pykäliin. Kaaret käsittelevät eri elämänalueita, esimerkiksi avioliittoa (naimisen kaari), kaupankäyntiä (kaupan asian kaari) tai tarkoituksellista tappoa (tahto tapon kaari). Tahtohaavain sakon kaari käsittelee tarkoituksellista vammantuottamusta.

[5] Malin Lennartssonin mukaan lakitekstissä laillista kuritusta kuvaava termi ”näpsa” oli lähempänä tarkoitusta ”kritisoida” kuin nykyisin, eikä viitannut siis pelkästään ruumiilliseen kuritukseen (Lennartsson 2004, 69).

[6] Pahennus kirkossa tarkoitti sopimatonta käyttäytymistä kirkon alueella, esimerkiksi juopumusta, meluamista tai väkivaltaisuutta.

[7] Hopmanni tarkoitti kreivikunnan, vapaaherrakunnan tai läänityksen korkeinta viranomaista tai lääninhaltijan edustajaa (Svenska Akademiens ordbok [online], SV hauptman).

[8] Epäinhimillisellä tarkoitettiin ihmistä, jolta puuttuvat tavallisille ihmisille kuuluvat ominaisuudet, kuten myötätunto. Epäinhimillinen oli jotakin julmaa, eläimellistä, tunteetonta ja armotonta. (Svenska Akademiens ordbok [online], SV omänsklig.)

[9] Aikalaiset erottelivat murhan ja tapon sillä perusteella, että murhassa aikomus tappaa oli selkeä ja edelsi tekoa. Murha oli kylmäverinen teko ja kohdistui puolustuskyvyttömään uhriin. Muita tunnusmerkkejä olivat teon suorittaminen salassa ja ruumiin kätkeminen. Tapossa paha tarkoituserä ei ollut yhtä tunnettu ja selkeä. Tappo saattoi tapahtua äkkipikaistuksissa ilman harkintaa tai vahingossa. Laki erottelikin tahtotapon ja vahinkotapon, joista edellisestä rankaistiin murhan tavoin kuoleamalla. (Thunander 1993, 131-152.)

[10] 1700-luvun lopulla myrkyttämisestä käytiin Itä-Suomessakin useita oikeusprosesseja, ja vahvimmin murhatapaa epäiltiin käytetyn juuri aviopuolisoiden surmissa (Koskivirta 2001, 293).

[11] Esimerkiksi Olli Matikainen on todennut surmatöissä käytettyjen aseiden kertovan tilanteiden spontaaniudesta: aseena käytettiin mitä vain käsillä olevaa (Matikainen 2002, 42).

[12] Olli Matikaisen mukaan naiset saattoivat toimia miesten välisten kiistojen sovittelijoina, vaikkei naisten pahoinpitelyä erityisemmin kaihdettukaan (Matikainen 1995, 58-59).

[13] Esimerkiksi 1700-luvulla Vöyrin kirkkoraadissa käsitellyistä avioriidoista valtaosa tuli esiin valvojien, kuudennusmiesten tai muiden ulkopuolisten aloitteesta (Östman 2001, 73).

[14] Tästä katso myös Österberg & Lindström (1988), esimerkiksi sivu 143.

[15] Merkittävin puolisonsurmiin ajanut yhteiskunnallinen tekijä esiteollisen ajan Euroopassa oli parisuhteen ja yksiavioisen sukupuolisuuden voimakas sääntely. Perheensisäisen väkivallan riski kasvaa, ellei julkinen valta takaa riitautuneen puolison turvallisuutta tai tarjoa oikeusprosessia, jolla perhekonfliktit voidaan ratkaista lain avulla. Virallisen kontrollin heikko ote aviolliseen väkivaltaan on kuitenkin osittain ylikulttuurinen, avioeroisuudesta riippumaton ja aina olemassa oleva ilmiö. (Gillis 1996, 1296-1300; Koskivirta 2001, 292.)

[16] Aviollista väkivaltaa sukupuolten välistä hierarkiaa vakiinnuttavana ja oikeuttavana miehisenä rituaalina voivat edistää myös miehet, jotka eivät itse sitä harjoita. Tällöin väkivaltaan voidaan suhtautua kaksinaisesti sekä tuomiten että vapauttaen. (Lindstedt Cronberg 2005, 24.)

Lähteet

Arkistolähteet:

Kansallisarkisto (KA), Helsinki:

Kymenkartanon läänin tuomiokirjat vuosilta 1653–1654, 1656–1666, 1668–1675, 1678–1680, signum ii 1–ii 3.

Kymenkartanon ja Lappeen tuomiokirjat vuosilta 1681–1685, 1687–1696, 1698–1699, signum ii 4–ii 9, ii 11, ii 13, ii 16, ii 18.

Jääsken, Lappeen, Rannan ja Äyräpään tuomiokirjat vuosilta 1639–1675, 1679–1691, 1693, 1696, 1697, signum jj 3–jj 20, jj 22–jj 29.

Käkisalmen läänin tuomiokirjat vuosilta 1643–1695, 1697–1698, signum gg II–gg 14, gg 16–gg 17.

Tuomiokirjakortisto, Itä-Suomi, tuokko 77–78, 83–85.

Painetut alkuperäislähteet:

Gezelius, Johannes vanhempi (1866) Lasten paras tawara. Helsinki: Frenckell.

Foyster, Elizabeth A. (1999) *Manhood in early modern England. Honour, sex and marriage*. Edinburgh: Longman.

Gillis, A.R. (1996) "As long as they both shall live: marital dissolution and the decline of domestic homicide in France, 1852-1909". Julkaisussa *American Journal of sociology* 2006: vol. 101:Issue 5. s. 1273–1305.

Hassan Jansson, Karin (2002) *Kvinnofrid. Synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600–1800*. Uppsala: Uppsala Universitet.

Husso, Marita (1994) "Parisuhdeväkivalta ja pahoinpidely ruumis". Teoksessa Sara Heinämaa & Sari Näre (toim.) *Pahan tyttären. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. s. 130–144. Tampere: Gaudeamus.

Johansson, Kenneth (2004) "Makt, våld och besinning". Teoksessa Eva Österberg & Marie

Lindstedt Cronberg (toim.) *Väldets mening. Makt, minne, myt*. s. 41–57. Lund: Nordic Academic Press.

Karlsson Sjögren, Åsa (1998) *Kvinnors rätt i stormaktstidens Gävle*. Uppsala: Swedish Science Press.

Katajala, Kimmo (2005) *Suurvallan rajalla. Ihmisiä Ruotsin ajan Karjalassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Keskinen, Suvi (2005) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Tampere: Tampere University Press.

Kivivuori, Janne (1999) *Suomalainen henkirikos. Teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996*. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Koskivirta, Anu (2001) "Sisäinen vihollinen". Henkirikos ja kontrolli Pohjois-Savossa ja Karjalassa Ruotsin vallan ajan viimeisinä vuosikymmeninä. Helsinki: Rikollisuuden historiatutkimushanke.

Lagerspetz, Kirsti (1998) *Naisten aggressio*. Helsinki: Tammi.

Lennartsson, Malin (1999) *I säng och säte. Relationer mellan kvinnor och män i 1600-talets Småland*. Lund: Lund University Press.

Lennartsson, Malin (2004) "Att föregå med ett gott exempel. Våld och misshandel i den tidigmoderna prästfamiljen". Teoksessa Eva Österberg & Marie Lindstedt Cronberg (toim.) *Väldets mening. Makt, minne, myt*. s. 61-86. Lund: Nordic Academic Press.

Liliequist, Jonas (1999) "Violence, honour and manliness in early modern northern Sweden". Teoksessa Mirikka Lappalainen ja Pekka Hirvonen (toim.) *Crime and*

control in Europe from the past to the present s. 174–207. Helsinki: Publications of the history of criminality research project.

Liliequist, Jonas (2001) ”Männens våld och värde inom äktenskapet. En studie av kulturella stereotyper från reformationstiden till 1800-talets början”. Teoksessa Inger Lövkrona (toim.) Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld. s. 88-123. Lund: Nordic Academic Press.

Liliequist, Jonas (2002) ”Käänteinen vaimokuri. Diskurssi avioliittoon kuuluvasta miehisydestä, vallasta ja auktoriteetista Ruotsissa uskonpuhdistuksesta 1800-luvun alkuun”. Teoksessa Piia Einonen ja Petri Karonen (toim.) Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (n. 1450–1860). s. 73–99. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lindstedt Cronberg, Marie (2004) ”I husbondemaktens tid. Hustrumisshandel i 1800-talets Sverige”. Teoksessa Eva Österberg & Marie Lindstedt Cronberg (toim.) Våldets mening. Makt, minne, myt. s. 87-118. Lund: Nordic Academic Press.

Lindstedt Cronberg, Marie (2005) ”Mäns våld mot kvinnor i 1800-talets Sverige. Hustrumisshandel som manlig ritual”. Teoksessa Eva Österberg ja Marie Lindstedt Cronberg (toim.) Kvinnor och våld. En mångtydig kulturhistoria. s. 23-48. Lund: Nordic Academic Press.

Lövkrona, Inger (2001) ”Blånader, blodvite och brutna näsor. Manligt våld i 1800-talets Österlen”. Teoksessa Inger Lövkrona (toim.) Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld. s. 124-145. Lund: Nordic Academic Press.

Matikainen, Olli (1995) Iskuin ja lyönnein. Väkivalta ja käräjät Käkisalmen läänissä 1618–1651. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Historian laitos.

Matikainen, Olli (2002) Verenperijät – Väkivalta ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500–1600-luvulla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pylkkänen, Anu (1990) Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maalaistalous oikeuskäytännön valossa 1660–1710. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Riving, Cecilia (2005) ”Ideal och avvikelser. Kvinnlighet, våldsamhet och sinnessjukdom vid 1800-talets mitt”. Teoksessa Eva Österberg ja Marie Lindstedt Cronberg (toim.) Kvinnor och våld. En mångtydig kulturhistoria. s. 88-109. Lund: Nordic Academic Press.

Roper, Lyndal (1989) The holy household. Women and morals in reformation Augsburg. Oxford: Clarendon Press.

Sirén, Kirsi (1999) ”Suuresta suvusta pieneen perheeseen. Itäsuomalainen perhe 1700-luvulla”. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Spierenburg, Pieter (1999) "Sailors and violence in Amsterdam, 17th-18th centuries". Teoksessa Mirkka Lappalainen ja Pekka Hirvonen (toim.) *Crime and control in Europe from the past to the present*, s. 112–143. Helsinki: Publications of the history of criminality research project.

Stone, Lawrence (1995) *Uncertain unions and broken lives. Marriage and divorce in England 1660-1857*. Oxford: Oxford University Press.

Taussi Sjöberg, Marja (1988) *Skiljas. Trolovning, äktenskap och skilsmässa i Norrland på 1800-talet*. Södertälje: Författarförlaget.

Thunander, Rudolf (1993) *Hovrätt i funktion. Göta Hovrätt och brottmålen 1635–1699*. Lund: Institutet för rättshistorisk forskning.

Ylikangas, Heikki (1976) *Puukkojunkkarieitten esiinmarssi. Väki- ja rikollisuus Etelä- Pohjanmaalla 1790–1825*. Helsinki: Otava.

Ylikangas, Heikki (1988) *Valta ja väkivalta keski- ja uudenajan taitteen Suomessa*. Helsinki: WSOY.

Österberg, Eva & Lindström, Dag (1988) *Crime and social control in medieval and early modern swedish towns*. Uppsala: Historiska institutionen vid Uppsala universitet.

Östman, Ann-Catrin (2001) "Oenighet och äkta kärlek. Behandling av äktenskapliga "trätor" I ett agrarsamhälle på 1700-talet". Teoksessa Inger Lövkrona (toim.) *Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*, s. 67–87. Lund: Nordic Academic Press.